

MATOŠ I ANTIKA

Čitajući Matoševa djela, napose čisto književne produkte kako u stihu tako i u prozi, uz mnoge druge nailazimo i na antičke elemente. Postavlja se pitanje da li je, na temelju tih antičkih elemenata, ispravno zaključiti da Matoš pripada samo „neohelenizmu“ kao što čini M. Majetić (*Matoš i Antika*, Ž. A. god. XII, sv. 1, 204).

U tom smislu smatram da stvari treba postaviti na svoje pravo mjesto. Kako se Matoš odnosi prema antici? Matoš je u tom pogledu prešao nekoliko faza. On je, u pravom smislu riječi, bio klasicista do oko 1901. Evo što on piše u *Novom Vieku* (1899, 287): „Klasičko mi se više sviđa od moderne. . . jer vrijući prekipljuje životom, praktičnim optimizmom — a samo taj vrijedi, dok onaj izlapljuje uživajući u truleži, u smrti, dakle u praktičnom pesimizmu“ (Djela, Binoza, XV, 133). Ili: „Ta vrsta dekadence mi je odvratna, jer nije zdrava“ (ib. 135). 1901. Matoš se potpuno mijenja i od čistog klasiciste postaje poštovalac dekadentne poezije: „Sreća je u ljepoti, a lijepo je sve, sve, i zbog toga se ne može definirati. Sve je lijepo, i nema boli koja ne bi jenjala, ili našla u sebi poljubac vječne, posvemašnje boginje ljepote i mi smo zahvalni i srećnicima koji nam, poput Baudelaira, pokazuju ljepotu i u cvrljivoj truplu“ (Život, 1901, 80, ili Binoza, XV, 217).

Kako gledati, odnosno okvalificirati Matoševo pisanje o antici i upotrebi antičkih elemenata u književnim produktima iza 1901?

Ma kakvo bilo Matoševo obraćenje iza 1901. na dekadentizam, on i dalje povremeno pledira za antički klasicizam, ali — ja bih dodao — gledan kroz francuske, parnasovačke naočari. G. 1907. piše Matoš u *Glasu Matice Hrvatske* (25. lipnja): „Odricati se klasika ne možemo, jer su njihove mrvice najbolji dio naše kulture“ (Binoza, IV, 227). Ili: „Književniku, naročito kritičkom, ne može biti na odmet poznavanje klasične literature, i danas, kada je cijelo to neprocjenjivo blago preneseno na velike kulturne jezike, tko ih pozna, ne mora gubiti vrijeme na proučavanje grčkog ili latinskog jezika. . . Za nas je, po mom mišljenju, od modernih jezika najkorisnije znanje francuskoga, jer i danas nije samo reprezentant najmodernijih, najaktuelnijih literarnih struja, nego najčišći savremeni nosilac čiste klasične, naročito latinske kulturne tradicije. Francuzi najbolje poznaju čovjeka. . . njihova je književnost najhumanija“ (ib. 228). Matoš, dakle, u antici ne vidi vrhunac umjetničkog savršenstva. On u modernoj književnosti vidi superiornosti nad antičkom: „Ma što se govorilo o grčkoj prozi, Rim je bolje pisao od Grka, a moderni pisci nađoše nijanse, oblike i boje stila, živosti,

raznolikosti i sugestije, sasvim nepoznate kamenoj lapidarnosti Salustija i Tacita, ili blagoglagoljivosti Herodota i Plinija. Ako računamo roman u epsku vrstu, mi smo klasike prestigli u svemu osim u tragediji“ (ib. 228). Matoš, dakle, nije ekskluzivni idopoloklonik antike. On, istina, u svoja djela unosi u izvjesnoj mjeri uz ostale i antičke elemente, ali ne u tolikoj mjeri da bi ga se zato moralo smatrati ekskluzivnim klasicistom, ili kako Majetić hoće „neohelenistom“. On svoje književne produkte — u prozi i u stihu — uz antičke protkiva i sredovječnim i modernim, i svjetskim i našim elementima. On svoje misli uz ostale elemente odijeva i antičkim jezičnim folklorom, odnosno simbolima i pjesničkim jezičnim slikama. Unošenje antičkih elemenata u Matoševo književno stvaralaštvo — to osobito vrijedi za poeziju — odgovara otprilike dodavanju starinskih predmeta (ormara, stolova, stolica ili komoda) stila bidermajera, Ljudevita XIV, XV ili empira (carstva) u moderni kućni namještaj. Antički su elementi, često, u Matoševu pisanju dekorativnog karaktera, odnosno služe kao komparacije, pjesnički simboli i slike za ilustraciju njegove pjesničke misli, a nisu okosnica kao što je to kod mnogih drugih klasicista, napose francuskih parnasovaca, Matoševih uzora. U *Jesenskoj idili* (sastavu u prozi) od 21 stranice Akademijina izdanja Matoševih djela, uz sv. Antuna, Heroda, Shakespeara, Andersona i ostale, nižu se na svega tri stranice reminiscencije neke vrste eruditivne egzibicije o grčkim i rimskim mitološkim i historijskim imenima. Ove reminiscencije — odraz Matoševé antičke erudicije — ne sačinjavaju bitni sadržaj spomenutog Matoševa spisa i od kojeg Majetić pravi kapital za svoju tezu o Matoševu „neohelenizmu“. Slično i s kratkim sastavom pod naslovom *Uskrs* (nešto više od jedne stranice *Djela Akademijina izdanja*), Matoš u stavu hrvatskog nacionaliste, kroz grčko antičku formulu „Veliki je Pan mrtav“ žali za gubljenjem osjećaja za prirodu kod hrvatskih pjesnika koje Matoš naziva „jesenske duše“.

Pjesma *Prkos* je od rijetkih Matoševih pjesama — od ukupno 85 — antičkog sadržaja. *Dva kentaura* s polovinom, a ostale su (19 na broju) samo prožete sad više, sad manje antičkim reminiscencijama i koje služe kao komparacije i simboli za Matoševe pjesničke misli. U *Jednoj i jedinjoj* (od 30 stihova) nalazimo samo jedan stih: „Ti si Helena, Psiha, Venera“; u *Čarobnoj fruli* samo je jedanput spomenuto ime Orfej; u *Mòri*, skroz naskroz bodlerovskoj pjesmi od 290 stihova, koju Majetić navodi kao dokaz svojoj tezi, uz Budu, Moloha, Himalaju, Nirvanu, Astartu, Magdalenu, Petra apostola, Dužda, Pilata, Gupca, Petra Svačića i ostale samo se jedanput spominje Jupiter i Filoktet; u *Prosjaku* uz Strahinj' bana spominje Feba i Omira; u *Labudu* Pana i satira, Dijanu i Ledu; u *Tajanstvenoj ruži* jedan stih glasi „Zoveš li se Cintija, Sibila“; u *Pravdi* osuđenik je „kobni sin Saturna“; u *Čarobnoj fruli* ubačeno je ime Orfej; u *Metamorfozi* dolazi „Posejdonov sin, Ajantov bijes i Dzeus“; u *Poznatoj neznanki* u zadnjem stihu spominje Veneru i grčku riječ pean; u *Arhilohu* navodi Heru, Ksantipu, Psihu, Kupida, Afroditu, Dijanu, Atenu i Vestu; u *Savremenu simbolu* Pro-

metej je upao ko Poncije Pilat u kršćansko vjerovanje; u *Čuvidi* se spominje Dijana i Venus; u *Lamentacijama* uz Tkalčića, Rouveyrea, Starčevića i Masarika dolazi Psiha i Atena; u *Naoblačenom mjesecu* uz Gospu Mjesečinu spominje Dijanu, njezinu ljubav prema Endimionu i Apolonu; u *Erotica biblion* uz Mirabeaua dolazi Prijap; u *Našim životinjama* uz Napoleona vidimo i Faetona; u *Canticum-u canticorum* (pjesmi od 60 stihova) uz Ezekijela, Đavla i Suzanu dolazi Kirka; u *Bjesomučniku* uz sukuba, inkuba, heteru i himeru spominje Helikon i Tantala, i u tome se sastoji sav Matošev klasicizam u njegovoj poeziji. To su u pravom smislu „mrvice“ kako je na jednom mjestu i nazvao Matoš antičku kulturu.

Venera nije grčko božanstvo, nego rimsko, grčki joj je pendant Afrodita koju isto Matoš spominje. Kupido je rimski bog ljubavi, grčki Eros. Saturn je rimski bog poljoprivrede. Dakle, u Matoševoj se poeziji nalaze i grčka i rimska antička imena, prema tome Majetićevo kvalificiranje Matoševe poezije „neohelenizmom“ nikako ne odgovara stvarnosti.

Za pravilno shvaćanje Matoševa klasicizma treba voditi računa da je Matoš na prvom mjestu hrvatski nacionalista, zatim Evropejac francuskog tipa. On je i dekadent Baudelaire-ova tipa i u izvjesnoj, neznatnoj mjeri i simbolist, iako je u Matoševo vrijeme pjesnikovanja i simbolizam već preživio. On je osobito parnasovac, prema tome i klasicista francuskog tipa, barem u svojoj trećoj fazi iza 1901. To Matoš javno priznaje: „Kako je Francuska, kako je Pariz, nakon poraza 1871, ponovno kulturno osvojio cijeli svijet, dajući ton naročito u djelima umjetnosti, čistog ukusa i kritike, mi odlučismo — uz cijenu vlastitog života — krenuti na taj izvor savremene kulture, da ne moramo kao većina naših zemljaka primati modernizam iz druge i treće ruke“ (Obzor 12—10—1913). Ili: „No Pariz, kao jezgra Europe, ne privlači tek kao žarište inteligencije, već još više kao poezija onog višeg nevezanog, slobodnog i do skrajnosti individualističkog, umjetničkog života, koji je u malo, kukavnoj, siromašnoj i servilnoj, antikulturalnoj i skućenoj našoj domovini neostvarljiv i neizvediv“ (ib.). Radi ograničenosti prostora znatizeljnjike upućujem na svoju knjigu *Matoševo poznavanje francuske književnosti* str. 13—23. Da ne ponavljam, vidi navedeni citat iz Glasa Matice Hrvatske na str. 1.

Zagreb.

Tomić.

RÉSUMÉ

J. Tomić: MATOŠ ET L'ANTIQUITÉ

Dans cet article l'auteur a montré l'évolution de Matoš par rapport à l'antiquité grecque et latine. Matoš d'abord partisan du goût antique, évolua vers le décadentisme, puis revint dans une certaine mesure au goût antique, mais vu et senti à travers le goût de certains parnassiens français. Sa littérature — en prose et en vers — est parsemée de réminiscences antiques de même qu'un mobilier moderne serait mélangé d'objets de style ancien.